

PUNANE RAAMAT

GRIGORI SLUŽITEL

SAVELI PÄEVAD

Vene keelest tõlkinud Erle Nõmm

Originaali tiitel:
Григорий Служитель
Дни Савелия
Редакция Елены Шубиной, 2019

Toimetanud Hele Pärn
Sarja kujundanud Jüri Jegorov
Disainer Villu Koskaru

Raamatu väljaandmist on toetanud Eesti Kultuurkapital.

© Grigory Sluzhitel, all rights reserved
Published by arrangement with ELKOST Intl. Literary Agency
Tõlge eesti keelde © Erle Nõmm ja Tänapäev, 2019

Trükitud OÜ Greif trükikojas
ISBN 978-9949-85-529-2

SISUKORD

	Jevgeni Vodolazkin. „Grigori päevad”	7
I	Häärber	13
II	Vitjuša	39
III	See, mis juhtus pärast	76
IV	See	99
V	Belakvini märkmed	105
VI	Denissovski 24	119
VII	Jelohhovo küla	153
VIII	Mille nimel	173
IX	Varjupaik	219
X	◆◆◆	245

JEVGENI VODOLAZKIN

„GRIGORI PÄEVAD”

7

Avastanud oma postkastist teksti pealkirjaga „Saveli päevad”, püüdsin harjumuspäraselt aimata, millest see räägib. Assotsiatsioonid olid kahetised – ajalooline ja külaeluga seotud proosa. Kui pidada silmas „Turbinite päevi”, siis pigem ikkagi ajalooline.

Selgus, et romaan on kassist. Lugenud läbi paar alguslõiku, ei suutnud ma end enam tekstist lahti rebida. Asi polnud kassis (ma armastan kasse lõputult), vaid tekstis. Selles ei olnud algaja kirjanike valenoote – kõlas meistri võimas, rahulik hääl.

See hääl kuulub Grigori Služitelile, Teatrikunsti stuudio näitlejale. Kui arvasin lõpuks, et see pole kindlasti tema esimene romaan, siis vastas ta, et esimene. Vaat, milline nähtus teatrikunsti maailmast. Ei tea, kuidas see võimalik on.

Muide, see ei ole ju lihtsalt stuudio – Ženovatši teater. Tal on kirjanduse suhtes eriline kõrv, on ju suur osa Sergei Vassiljevitši etendustest kirjandustekstide instseneeringud. Ei saa olla kindel, et see teater astub homme täies koosseisus vene kirjandusse, aga siiski on sümptomaatiline, et „Saveli päevade” autor tuleb sealt.

Näitlejad ja kirjanikud on väga sarnased: nii ühed kui ka teised mängivad kellegi elu. Erinevalt, aga mängivad. Kirjanikud

poevad sõduri, juuksuri, presidendi nahka ning neist saab mõneks ajaks nii see kui ka teine ja kolmas. Neil tuleb igas loodavas tekstis täita absoluutselt kõiki rolle. Nende mäng lõpeb punktiga tekstis. Näitlejate mäng seevastu algab just sellel hetkel.

Kirjanikud on väheliikuvad olendid, kellel on kärisev koolitamata hääl. Nende žestid on mannetud. Andes endale sellest aru, ei loe nad kuigi meelsasti oma tekste näitlejate juuresolekul. Näitlejad annavad kirjanikele nappide lavaliste vahenditega (langetatud pilk, kulmukergitus) edasi oma arvamuse nende esinemisoskustest.

Siiski ei ole näitlejate tekstilooime kuigi levinud nähtus. Näitlejad teavad, et säärastel puhkudel suudavad kirjanikud kasinast miimikast hoolimata manada näole helge nukruse ilme. Tegevusväljade täpne piiritlemine on kirjanike ja näitlejate koostöö eeltingimus.

Ent vahel juhtub, et andekas näitleja ja andekas kirjanik saavad kokku ühes isikus. Siis hakkavad mõlemad anded tööle üheskoos, võimendades ja kasvatades teineteist. Nii on juhtunud Grigori Služiteliga. Kirjandusteadlasena püüan jätkuvalt seletada loominguiliselt küpse kirjaniku sündi. Võiks ju oletada, et heade tekstide esitamine lavalt arendab inimeses kirjanduslikku stiili – sõltumata sellest, kas ta kirjutab või mitte. Aga (mitte kirjandusteadlasena) usun, et tõelisel andel ei ole seletust.

Kassid kirjanduses ei ole uus teema. Ma ei hakka loetlema, kes kõik on kirjutanud neist iidsetest ja isemeelsetest loomadest, kuigi mõttes pean arvet. Samuti ei hakka ma rääkima sellest, et kasside taga on alati näha inimesi, ma ei maini isegi Šklovski kummasust. Ütlen ainult, et Služiteli tegelased – olgu nad kassid või inimesed – on päris. Üksildased ja piinlevad, naervad ja armastavad. Armastus väärib selles romaanis erilisi sõnu. See on – nõnda on juhtunud – platooniline. Kõrgeim kõigist armastustest.

„Saveli päevi” lugedes tabasin end mõttelt, et selles romaanis on

autorist saanud täisvereline kass. See on pealinlasele ebatavaline, võiks öelda eksootiline tegevus, aga kirjanikule on see väga tähtis. Ta on tõestanud oma romaaniga, et nüüdsest võib ta kehastuda kelleks tahes, aga meie jälgime hinge kinni hoides tema ümberkehastumisi parterist. Me nutame ja naerame. Rõõmustame selle üle, et meie kirjandusse on tekkinud selline Saveli. Ja muidugi selline Grigori.

Hermionele, Platonile ja kõigile lahkunud sõpradele

*Kas sulle meenuvad meie helged päevad? Kas meenub,
kuidas tervitasime iga päev päikest Jauzal,
aga ära saatsime selle Bolšaja Poljankal?
Kas meenuvad meie aeglased
jalutuskäigud Baumanskajal?
Kas meenub, kui ühes taktis vonksutasime
sabadega, laskudes Basmannajalt?
Kas naeratad nagu siis, kui esimene kiir
langes Kannataja Nikita kuldsele kuplile
ja pimestas su smaragdsilma?
Kas sulle meenuvad Pokrovka, Soljanka, Hohlovka?
Issand, kus see kõik on?
Kus see kõik on?*

HÄÄRBER

*Kui peaksin uuesti lapse sünnitama,
tahaksin usaldada tema saatuse sellele asutusele.*

Clementina Churchilli sissekanne

Klara Zetkini nimelise sünnitusmaja „Kuldses raamatus”

Tunnistan, et olin algusest peale ära märgitud hõimukaaslaste seas haruldase omadusega: ma nägin issanda maailma koguni enne siia sattumist. Täpsemalt – mitte maailma, vaid seda ajutist eluaset, mida nimetatakse emaüsaks. Millega seda võrrelda? See oli ... see oli nagu oleksid sooja tuksleva apelsini sees. Silm seletas häguselt läbipaistvate seinte taga õdede ja venna siluette. Siis polnud ma kindel, et nemad pole mina. Sest mingit *mina* veel ei olnudki. Aga mis oli see, mis polnud isegi *mina*, on mul raske öelda.

Kusagilt kaugelt kostis kõminat. See ei olnud minu suhtes sõbralik. Vahetevahel püüdsin kuidas oskasin isegi kõrvu käppadega sulgeda. Täpsemalt seda, mis olid siis minu kõrvad, nendega, mis olid käpad. Peab ütlema, et mu käpad ei erinenud siis suuremat kõrvadest, aga kõrvad ei erinenud sabast. Siis ei erine nud õieti miski millestki. Kõik oli ühtlane ja soe. Kõik oli kõiges.

Imeline eristamatus. Miski ei teadnud endast ja millelgi polnud nime.

Mõistagi ei saanud ma aru, et kasvan. Arvasin hoopis, et mu elupaik muutub väiksemaks. Veetsin üpris lõbusalt aega ja kui mulle oleks antud valida, siis oleksin ma tõenäoliselt eelistanud siia jääda. Kuigi ma seda praegu ütlesin, tundus mulle pärast ilmaletulekut tihti, et ma ei ole lootekotist lahkunudki. Oli kuidas oli, aga Temal oli miskipärast vaja, et maapinnal tatsaks veel neli käppa, et seda maailma jälgiks veel üks silmapaar (mis sai nägijaks, nagu juba öeldud, enne ettenähtud aega) ja et seda kõike püüaks mõtestada triljon esimest korda olgugi et pisike, aga üpris tõhus kassiaju.

Olen vist pisut ette rutanud.* Lubage mul kirjeldada olusid, mis ümbritsesid mu elukoidiku esimesi nädalaid.

Niisiis, ema sai minu, mu vennakese ja veel kahe õekesega maha juunis. Sünnitus oli kerge ja kiire: tunnetanud, et „hakkab peale”, ronis ema presendiga kaetud Zaporožetsi alla ja valmistus ootama. Zaporožets oli pikki aastaid ühe koha peal seisnud ja asfalt ta rataste all oli sisse vajunud, aga present oli paaris kohas auklikuks kulunud. Zaporožetsil ei olnud rooli, istmeid ega tulesid, sigaretisüütajat ega pedaale, nuppe akende tõstmiseks ega muidki siseelundeid. Nii ta siis seisiski puhtaks närituna ja paljaks tehtuna nagu metslooma laip laanes. Kus oli nüüd selle peremees? Vaat, millele mõtles minu emake sünnitust oodates. Tibutas seenevihma, aga enne kui see lakkas, olime juba sündinud.

Maailm ei löönud minu saabumisest värisema ega kellad taevastes kõrgustes helisema. Muide, taevastest kõrgustest. Linnast väljas põlesid tol suvel turbaväljad ja taevas oli kaetud kollase

* See jutustus patustab üldse nii sagedaste etteruttamistega kui ka kohatute pi-sarsilmsete nostalgiliste tagasivaadetega, mis tulevad kahjuks nii süžeele kui ka tervele mõistusele (autori märkus).

suduga. Kuid teistsugust taevast ma ei tundnud ja seepärast näis see mulle imekaunis. Udust hakkasid paistma ema koonu piirjooned.

Emal oli ilus nimi Gloria. Ta oli päris nooruke. Tal oli lühike sile tumehall karv. Sinistes silmades olid tardunud täpid, mis raevu või ohu korral läksid suureks ja mustaks. Parema kulmu kohal jooksis valge viltune joon, mis andis kogu ta olemusele kuidagi traagilise ilme. Vuntsid olid pikad, mitte lühemaks tehtud – emake oskas alati oma välimuse eest hoolt kanda, isegi kõige raskematel aegadel. Ta nuusutas meid kõiki üle ja lakkus hoolikalt. Siis eemaldas ta lootekestad ja kandis meid kõiki järjekorras varem valmis vaadatud banaanikasti. Olime kui kokkukleepunud monpansjeekommid, viiksusime tasakesi ja olime päikese käes rammestunud. Oo, see minu kast! Minu häll, papliudemetega vooderdatud ja mädanenud Chiquita banaanide järele lõhnav. Lapseulmade, lootuste, hirmude jms jms mahuti. Kasutades nägemise eelist, jõudsin teistest kassipoegadest ette – valisin lemmiknisa (vasakpoolse teises reas) ja naaldusin kohe selle ligi. Emal lükkas mind tagakäpaga pehmelt eemale ja küsis:

„Kas sa näed mind, pojake, jah? Sa näed mind?”

„Jah, emake! Ei hakka valetama, ma näen sind väga hästi. Võiks isegi öelda, et suurepäraselt!” vastasin mina ja hakkasin veel hoogsamalt piima imema. Emake jäi mõttesse.

„Kassidel ei ole nii.”

Võtsin veel lonksu, pühkisin huuled ema aluskarva sisse kiuvaaks ja vastasin:

„Jah, emake, sul on täiesti õigus! Kassidel ei ole nii! Mul on tunne, et loodus tegi nõnda selleks, et kinnitada selle erandiga veel kord kõikidele kassidele kehtivat reeglit!”

„Oled sa kindel, pojake?”

„Ei, emake, ei ole.”

Kõhu täis söönud, heitsin külili ja jäin mõttesse. Ei sobi ju kassil, olgu ta küll ainult mõnetunnine, ilma nimeta ringi käia.

„Emake, mis mu nimi on?”

Ta mõtles pisut ja vastas, et minu nimi on Saveli. Miks pani ta mulle nimeks Saveli? Ei tea. Vist oma lemmikkohupiima, kolmeprotsendilise „Savvuška” auks, mida ta sõi kogu tiinuse aja. Seda kohupiima tõi kaupluse ABK tagahoovi kassapidaja Zina ja ema rääkis, et see päästis meid näljasurmast. Tänutäheks kassiarmastajast naisele pani ta ühele mu õekesele nimeks Zina, aga teine sai nimeks ABK. Vennale ei jõutudki nime panna, sest ... Ühesõnaga, ta ei jõudnud arugi saada, et sündis. Võimalik et tema vaatevinklist (kui see tal oleks olnud) oligi see hea. Sest kui olete veel nõnda lähedal olemise ühele servale, teine serv nii hirmus ei tundu. Hirm on ju kaotuse eelaimdus, aga kui sul ei ole veel midagi, siis ei ole ka midagi karta. Arvan, et emagi sai sellest aru ja seepärast polnud poja surm talle tragöödia. Ta pöördus muttide matusebrigaadi poole ja nood sängitasid venna mulda aias, suure papli all. Kasside elu ei ole pikk. Saatus sügab meid alati vastukarva.

Elu algas Taganka vanas kaupmeeste rajoonis, Šelaputinski põik-tänavas, Jauza kõrgel kaldal. Meie kast oli Morozovite vana häärberi kõrval. Jah, mu kuulus nimekaim – ärimees, teatraal ja enesetapja – on just selle suguvõsa järeltulija. Üheksateistkümnenda sajandi hoone oli uue sajandi alguseks juba lagunemise äärel ja pehkinud. Fassaadil tilpnes katkine ehitusvõrk, aknad mustasid möödunud tulekahjude tahmast. Pööningul oli end sisse seadnud künnivareste paar. Otsaviilu ümmargust akent toetasid külgedelt õrnalt kaks prullakat Cupidot, ja nokad välja pistnud künnivaresed nägid välja täpselt nagu peremedaljon. Imekombel terveks jäänud reljeefil jooksis kepseldes nümfide